

Länsteatrarnas Samarbetsråd/Länsteatrarna i Sverige (LTS) – kort historik

Sammanställning Barbro Frambäck, samordnare i LTS mellan 1999 - 2006

Inledning

Initiativet att bilda en samarbetsorganisation för länsteatrarna uppstod ur det läge som de regionala teatrarna befann sig i under 1990-talets mitt. För att idag få en någorlunda samlad bild av tillståndet kan det vara till hjälp att se tillbaka på några av de kultur-/teaterutredningar och rapporter som alla belyste och analyserade länsteatrarnas utveckling från uppbyggnaden på 70-talet fram till sekelskiftet.

Från min egen teaterchefsperiod i Västmanland 1992 – 96 minns jag också diskussioner mellan politikerna i teaterstyrelsen om hur man skulle kunna samverka med flera teatrar just på den politiska nivån.

För Samarbetsrådets räkning skrev jag 2003 ett arbetsmaterial – alltså inget utåtriktat dokument – som framför allt belyste hur arrangörsfrågan hade behandlats kulturpolitiskt "Arrangörsfrågan i utredningar och rapporter". Utredningarna och rapporterna beskrev naturligtvis utvecklingen för teaterlivet ur ett mycket bredare perspektiv än så och ur dessa samt ur minnet har jag hämtat beskrivningar som kan bilda en bakgrund till samarbetsrådets födelse.

- Teaterkostnadsutredningen SOU 1991:71
- Teaterns roller SOU1994:52
- Kulturpolitikens inriktning – kulturutredningens slutbetänkande SOU 1995:84
- Regeringens proposition 1996/97:3 Kulturpolitik
- Arrangera mera – En kartläggning av arrangörssituationen på teater- och dansområdet. Rapport från Kulturrådet 1998:2
- Soppa och skådespel åt folket – om teatrar med regionala uppdrag. Kulturrådet 2000
- Omvärldsanalys 2001 Kulturrådet

Det kan ju tyckas som en rejäl efterrationalisering att hänvisa till dessa rapporter, men de beskrivningar och analyser som man kan tillägna sig här motsvarar gott och väl både den verklighet som länsteatrarna levde i under 90-talet och de effekter som blev resultatet av den kulturpolitiska utvecklingen.

Ur detta växte ett samarbete fram mellan länsteatrarna i hela landet.

Bakgrund

En omfattande uppbyggnad av nya länsteatrar (och även fria teatergrupper) hade ägt rum under 70- och 80-talen. Åren mellan 82/83 och 92/93 innebar kraftiga ökningar av samhällsbidragen, där statens satsning var relativt måttlig jämfört med utvecklingen av kommunala och landstingskommunals insatser. Statsbidragen minskade stadigt sedan 88/89. Från och med 92/93 blev huvudmännen restriktiva med uppräknings av anslagen.

Under 90-talet mötte nedskärningarna i huvudmannabidragen dessutom ökade kostnader för turnerande verksamhet, minskade kommunala bidrag till teaterföreningar och andra arrangörer (kommunernas och landstingens ansvar). Samtidigt kom skolornas och förskolornas omorganisation mot självstyrande enheter med eget resultatansvar samt utan samordning av inköpen att innebära färre beställningar av teater för barn och unga.

Tabeller och diagram visade att publiksiffrorna var vikande i jämförelse med siffrorna från mitten av 70-talet. På samma självklara sätt som tidigare ingick det inte längre i människors vanor att boka in teaterbesök i det sociala livet. Teatern höll på att få en ökande konkurrens av events, upplevelseindustri och andra fritidsaktiviteter som exploderade på marknaden.

Orsakat av flera faktorer började alltså det dynamiska samspel som rått mellan teatrarna och det omgivande samhället att brytas. De nya regionteatrarnas utveckling och förankringsarbete hämmades av att samhällsbidragen till såväl producenter som deras arrangörer inte stod i proportion till de kulturpolitiska uppdragen längre. Länsteatrarnas inriktning och arbetsätt formulerades av kulturpolitikerna i respektive region och varje teater borde kunna utveckla en alldeles egen identitet som gav den en plats på landets teaterkarta. Utvecklingen mot en profilerad regional teaterverksamhet krävde en förändrad syn på regionteatrarnas uppgifter. Sett ur ett perspektiv på nationell mångfald borde det vara intressantare om länsteatrarna tydligare kunde hämta sin konstnärliga inriktning "från den regionala mylla de står på". Landstingsförbundet förmedlade sitt första "positionsapper" om framtida regional "pengapåse". Utredningen Teaterns roller föreslog att det statliga teaterstödet borde ligga kvar på producentledet, d v s bland andra länsteatrarna. Kommunerna/landstingen skulle ha kvar ansvaret för arrangörsledet. Samtidigt började dessa frysa eller minska bidragen till arrangörssidan. Länsteatrarna och Riksteatern föreslogs utveckla tydligare samarbetsformer. Kulturutredningens slutbetänkande konstaterade att den samlade problembilden ledde till att teatrarnas produktivitet sjönk. Som bidragande orsaker fick man också räkna med förändringarna i de sociala avgifterna, arbetslagstiftningen, skattelagstiftningen, ökade turnékostnader – alltså beslutade reformer utan anslagsökningar.

Livet på teatrarna

Samtidiga krav på besparingar, ökad administration, utvecklade samarbeten och konstnärlig förnyelse - det kände vi av så tydligt på teatrarna. 80-talets växande teater- och kulturintresse med arrangörernas nyfikna inköp av föreställningar för både barn och vuxna ersattes av ett klimat där man vände på penningen och där övertalning blev arbetsmetod i stället för gemensamt intresseutbyte. Det krävdes starkt ökande arbetsinsatser på produktions- och marknadssidan för pengar som inte fanns i budget. Som teaterproducent med en föreställning riktad till 4 till 6-åringar var man tvungen att ringa till 54 dagis i stället för till en samordnande inköpare. En frustrerad teaterchef (undertecknad) tvingades anställa en marknadschef med orden: "Finansiera din egen lön genom att arbeta upp publiksiffrorna och därmed intäkterna, vi ger försöket ett år, sen utvärderar vi". Eller förslag till teaterstyrelsen: "I stället för administrativ tungrodda, differentierade biljettpriser och gager, låt oss införa ett lågt enhetligt pris för att få flera besökare!" Det var ett förslag som styrelsen inte godtog trots beräknade sänkta kostnader och ökade publikintäkter.

Politikerna diskuterade läget i styrelsen och förslagen som skulle kunna bidra till att lösa den svåra situationen var många och skiftande: Dra ner på dekorkostnaderna, ta bort receptionen, ta in flera lönebidragstjänster, spela mera, spela mindre, spela roligare, spela i grannlänen, samarbeta, stoppa nyanställningar! Diskussionerna var likartade på alla regionteatrarna och en viss utmattning spred sig. Inga utsikter till ökade samhällsbidrag fanns, inte heller till kostnadstäckning.

Livet på teatrarna påverkades starkt av en ovisshet som bredde ut sig. Hur skulle vi förändras av de ekonomiska nedskärningarna? Vad skulle alla utredningars och styrelsers förslag komma att innebära för teaterns konstnärliga inriktning och utveckling? Uppbyggnaden var ju knappt avslutad. Skulle vi kunna nå de mål som sattes upp en gång när länsteatrarna grundades – att vara så pass många (siffran 45 anställda nämndes till och med som lämplig storlek för en regionteater) att vi klarade av att spela på de fasta scenerna, turnera till alla ägarkommunerna, spela för stora och för små, satsa på nyskriven svensk dramatik samt erbjuda klassiker, komedier och kanske musikteater någon gång? Allt sprunget ur den regionala mylla vi stod på.

Det tidiga Samarbetsrådet

Styrelsepolitikerna började alltså diskutera läget med kollegor i de övriga regionerna och fann att problemen var gemensamma. Planer på att mötas utvidgades och i mitten på 90-talet kom ett initiativ från teatrarna i Växjö och Uddevalla om att starta en förening för länsteatrarnas politiker. Så skedde, exakt när, minns jag inte. Från början var inga teaterchefer involverade. Föreningen var under några år politikernas ensak med diskussionsmöten någon gång om året.

Dessa diskussionsmöten måtte ha varit givande för i slutet av 90-talet tog två teaterordföranden från varsitt län och med varsin politisk färg ett initiativ. Lars Wallin, (s), landstingsråd i Östergötland, ordförande för Östgötateatern, och Rune Lindgren, moderat kulturpolitiker och styrelseordförande för Regionteatern Blekinge Kronoberg satte igång ett tätare samarbete mellan länsteatrarna gällande gemensamma frågeställningar. Föreningen inbjöd också teatercheferna till representation i styrelsen, som stabiliserades genom tätare möten. Lars Wallin blev i samma veva styrelsens drivande ordförande. Från min dåvarande utsiktspunkt – inte längre från en länsteater utan i annan verksamhet – minns jag att förändringen med teatercheferna representerade i styrelsen togs emot positivt. Tidigare hade vi nog från teaterchefshåll betraktat föreningen som en angelägenhet vi inte var delaktiga i. En liten rädsla hyste vi, att föreningen genom sin enbart politiska inriktning skulle komma att lägga sten på börda i våra verksamheter, även om det nog inte förhöll sig så. Kort sagt, en samarbetsorganisation där teatrarna genom sina chefer kunde göra sig hörda såg vi fram emot.

Styrelsen konstaterade snart att verksamheten växte i och med att man mera handfast tog sig an de frågor och problem (se ovan), som samtliga länsteatrar levde med tätt på sitt skinn och var tvungna att hantera jämsides med den teaterproducerande huvuduppgiften. En fråga från styrelsen kom till mig via Rune Lindgren, som jag hade samarbetat med tidigare – om jag kunde tänka mig att arbeta som samordnare för Länsteatrarnas Samarbetsråd, som föreningen då hette. I mars 1999 anställdes jag på halvtid fram till halvårsskiftet 2001. Under resten av 2001 och nästan hela 2002 på endast 20 %, beroende på att jag samtidigt var teater- och musikchef i Dalarna, inte heller det någon dålig utgångspunkt för arbetet med länsteatrarnas gemensamma frågeställningar. Därefter tillbaka till dryg halvtid igen.

Utåtriktad presentation av de länsteatrarna.

Ett av de första större beslut som styrelsen tog, när den fått en verkställande samordnare, var att sammanställa och offentliggöra en presentation av samtliga länsteatrar. Det blev min uppgift att göra detta och våren 2000 kom publikationen

"Spindeln och näten" ut. Underrubriken var "Utveckling, samarbeten och samhällsengagemang hos länsteatrarna". Avsikten var alltså inte att presentera varje teater in i minsta produktion och detalj, snarare att visa på den gemensamma utvecklingskraft och betydelse för teaterlivet som den regionala teatern innebar. När det gällde teatrarnas reguljära verksamhet hänvisade vi broschyren till "Soppa och skådespel åt folket", som omfattade såväl historik, utveckling, storlek, ekonomi och verksamhetsinriktning. "Spindeln" ville vi betrakta som ett första steg till att göra den samlade regionala teaterverksamheten mera känd än den då var. Vi kände oss ofta utestängda från den offentlighet som kontinuerliga recensioner innebar och som är nödvändig som svar på sceniska prestationer. Teaterklimatet kännetecknades genom att teater främst var det som tog plats på de centrala scenerna. Vår gemensamma tanke var att undanröja uppfattningen att länsteatrarna verkade i periferin av landets scenkonst. Vi ville beskriva samarbetsprojekt, utvecklingsarbete, inre förändring som ägde rum på teatrarna parallellt med den ordinarie verksamheten. Kontaktytorna hos den svenska länsteatern hade växt ut till att omfatta stora nätverk, en del uppenbara och självklara, anda dolda vid snabb bekantskap. "Spindeln" ville också inspirera till idéutbyte, diskussion och fortsatta samarbeten mellan länsteatrar och gamla och nya samarbetspartners.

Full fart framåt

Utöver reguljära möten kallade styrelsen samtliga teatrar till vår- och höstmöten. På så sätt kunde teatrarnas styrelsepolitiker och chefer mötas på teatrarna med rullande värdskap, se varandras föreställningar, föra gemensamma diskussioner samt fatta beslut om det fortsatta arbetet. Föreningen beslöt sig för att konkretisera uppgifter som teatrarna ville genomföra i samarbete. En viktig utgångspunkt för detta gemensamma arbete var att varje teater skulle behålla och stärka sin egen identitet och profil.

En mycket konkret fråga var finansieringen av föreningens verksamhet. På styrelsens förslag beslöt årsmötet att varje teater skulle betala en årlig avgift som fastställdes enligt samma principer som avgifterna till branschorganisationen Teatrarnas Riksförbund, TR, baserat på personalstorlek. Östgötateatern tog på sig att administrera föreningens ekonomi och blev därigenom formell arbetsgivare. "Kontoret" var placerat i samordnarens bostad.

LTS genomförde uppvaktningar av både Kulturrådet med ansökningar om bidrag till verksamheten, landstingsförbundet (SKL) med diskussioner om regionala frågor samt TR, som också vänligt lät oss använda deras lokaler som mötesplats. Samtliga dessa inbjöds dessutom att delta kontinuerligt i vår- och höstmötena och LTS kunde därigenom berätta om teatrarna och samtidigt bli uppdaterade om utvecklingen av den centrala kulturpolitiken. Vi kunde t. ex.:

- följa löneförhandlingarna genom kontakterna med TR
- få del av tankarna kring den regionala "pengapåsen" genom SKL
- diskutera med KUR hur vi bäst skulle samordna oss för att få del av de sk utvecklingsbidrag som inrättats för speciella ändamål.

Hösten 2001 avled styrelsens ordförande Lars Wallin hastigt – saknad - och Dalateaterns Hans Björke blev den ordförande som fick fortsätta att driva frågorna som prioriterats under föreningens starttid. Vår- och höstmötena 2002 blev viktiga för att

åstadkomma en inriktning och en ekonomi för föreningen, så att vi kunde genomföra den utveckling som vi önskade. Det var inte alltid så lätt att diskutera sig fram till en samordning och rättvis fördelning av de anslag som vi erhöll, eftersom varje teater behövde all tänkbar förstärkning av den egna ekonomin – men det fungerade – och vi skaffade oss ett gemensamt ”potttänkande”.

Arbetsgrupper bildades fr. a. av teatercheferna för att arbeta fram förslag som sedan styrelsen och hela församlingen kunde ta ställning till. De viktigaste uppgifterna blev:

- att utveckla stödformer riktade till arrangörer av olika slag genom att arbeta fram konkreta projekt. Kulturrådet administrerade utvecklingsbidrag som kunde sökas utöver bidragen till ordinarie verksamhet och KUR markerade att det var viktigt att flera teatrar slog sig samman om större projekt. Arrangörsfrågan blev LTS största arbetsområde och det första stora ekonomiska stödet kom 2005 (2,2 miljoner kronor)
- att hitta och utveckla former för samarbete med Riksteatern. En sk avsiktsförklaring undertecknades i november 2005. Den inriktade sig på konkreta samarbeten i föreställningar, arrangörernas arbete, på att arbeta med strukturer inom scenkonstområdet, samordning av utvecklingsinsatser, repertoarsamarbete samt inrättande av ett nationellt dramaturgiat.
- att arbeta för en utveckling av barn- och ungdomsteatern. LTS bad ett par erfarna kollegor ta fram en rapport ”Förstudie kring status, arrangemang och distribution av barn och ungdomsteater”, som kunde fungera som avstamp för vidare arbete.

Parallellt med dessa specialfrågor arbetade LTS med de så att säga ”ordinarie” gemensamma frågorna – teaternas ekonomi och bristande kostnadstäckning, förändringar i de sociala avgifterna. arbetslagstiftning, skattelagstiftning, krav på ökade turnéer och därmed ökande turnékostnader samt nytillkommande frågor, teatermomsen och pensionsfrågan.

Arbetsuppgifter saknades inte, men LTS stod på ganska stadiga ben i mitten av decenniet, när denna samordnare lämnade över till efterträdaren Lotta Brilioth Biörnstad, redo för nästa steg i utvecklingen. Och om ett par år är det dags att fira 20-årsjubileum!

Stockholm 2013-03-12
Barbro Frambäck